

Schmitt'in Hayaleti ve Parlamentarizmin Krizi

Ebuzer Karaaslan

Doktorant | Gazi Üniversitesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Enstitüsü | ebuzerkaraaslan@gmail.com

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 91-92, Yaz-Güz 2018, ss. 179-200.
Gönderim Tarihi: 6 Eylül 2018 | Kabul Tarihi: 28 Kasım 2018

Öz

Bu çalışma, Carl Schmitt'in "parlamentarizmin krizine" ilişkin belirli açılardan yaklaşık bir asra meydan okuyan düşüncelerini odağına almakta ve Schmitt'in parlamentarizm üzerinden çağdaş siyasete dair söz söyleme kapasitesini problem edinmektedir. Çalışmada genel olarak Schmitt'e göre parlamentarizmin, içi boş liberal bir sistem olduğu, parlamentonun temel ilkeleri olarak kabul ettiği "müzakere" ve "aleniyet" ilkelerinin, siyasal kararların parlamentoda alınmaması nedeniyle işlevsiz kaldığı, demokrasi, liberalizm, rasyonalizm ve çoğulculuk gibi unsurlarla yüzeysel bir biçimde eklemlenen karma bir yapı olarak parlamentonun ebedî sohbetlerin yapıldığı bir vitrine dönüştüğünden söz edilmiş ve Schmitt'in çözüm önerisi tartışmaya açılmıştır. Bu kapsamda Schmitt'in parlamentarizme dair düşünceleri ve bu düşüncelere yönelik eleştiriler, çağdaş-demokratik siyasetin gelişimi adına önemli ve verimli bir tartışma olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Carl Schmitt, Parlamentarizm, Demokrasi, Liberalizm

Schmitt's Spectre and the Crisis of Parliamentarism

Abstract

This study focuses on the Carl Schmitt's ideas regarding "the crisis of parliamentarism", which managed to go beyond nearly a century from certain respects; and also discusses the Schmitt's capacity of expression about contemporary politics in the context of parliamentarism. Generally, this study analyzes Schmitt's ideas that the parliamentarism is a hollow liberal system, and the parliament's main principles of "discussion" and "openness" remain dysfunctional due to the fact that the political decisions could not be adopted in the parliament, and also the parliament, as a composite structure embedded superficially with elements such as democracy, liberalism, rationalism and pluralism, is converted into a show case where perpetual discussions are made; and discusses Schmitt's solution proposal. In this context, it is acknowledged that the Schmitt's ideas regarding the parliamentarism and the critiques against them constitute an important and fruitful discussion for the development of contemporary democratic politics.

Keywords: Carl Schmitt, Parliamentarism, Democracy, Liberalism

Giriş

Carl Schmitt (1888-1985), hayatı boyunca kaleme aldığı elliye yakın eserde ortaya koyduğu kışkırtıcı tezler ve yeni tartışma konularıyla XX. yüzyılın belki de en çok tartışılan siyaset teorisyeni ve hukukçusu olmayı başardı. Dahası XXI. yüzyılın siyaset ve hukuk dünyasında hâlen Schmitt'in adından sıkça söz edilmekte ve etkisi giderek ağırlaşmaktadır. Öyle görünüyor ki Schmitt'in hayaleti daha uzunca bir süre bu dünyayı terk etmeyecek. Peki nedir bu Schmitt etkisi? Başta siyaset bilimciler ve anayasa hukukçuları olmak üzere sosyal bilimcileri hayranlık ve nefret duyguları arasında bir yerde, düşünsel konfordan uzaklaştıran bu istisna düşünürün kaleminden taşan cümleler, şeytanî bir zekânın ürünü mü, yoksa kaynağı hikmet pınarı olan bereketli bir su mu? Elbette ikisi de değil.

Kısa boyu ve çelimsiz bedeniyle, akşamları piyanosunun başına oturup Mozart ve Beethoven bestelerini çalmaktan keyif alan, sanat tarihinden edebiyata kadar oldukça geniş bir ilgi alanını eserlerine yansıtmış, dili ve düşünceleriyle döneminin birçok entelektüelini etkileyen önemli bir fikir adamıdır Carl Schmitt. Böylesi bir anlatımda insana oldukça sempatik gelen bu minyon tipli yazarın aslında kötücül bir zekâyâ sahip olabileceğine, dahası ölüm döşegindeyken her gece kâbuslar içinde uyanarak bir yaratığın sesine benzer bir nidayla «Hayır yapmayın!» diye haykırdığına inanmak insana bir hayli zor geliyor.¹

Schmitt'i anlamak ilk bakışta basit görünse de sanıldığı kadar kolay değil. Kavramları ve süreçleri adeta tersyüz eden, döneminin ideolojileri ve ondan türeyen kurumlarını kıyasıya eleştiren bu düşünürün düşünce dünyasına nüfuz etmek, aynı zamanda 1920'li yıllardan başlayarak dönemin Weimar Cumhuriyetini, Hitler Dönemi Nazi Almanya'sını ve II. Dünya Savaşı sonrası 'yeni dünya düzenini' de beraberinde bilmeyi gerektirir. İdeolojik bakış açıları ve yüzeysel okumalar üzerinden Schmitt'i savunmak da eleştirmek de kolaydır. Ancak burada her ikisinden daha önemli olan Schmitt'in yaşadığı düşünsel ve fiilî dünyayı anlamaktır. Schmitt'i anlama çabası, bizlere bu dünyanın insanlık adına oluşturduğu tehditler ve sunduğu fırsatlar açısından önemli bir imkân kapısını aralamaktadır.

Dilersek, Schmitt'i Hitler dönemi Nazi Almanya'sının başhukukçusu olarak görebilir ve onu Nazizmin insanlık adına utanç verici uygulamalarının suç ortağı olmakla suçlayabiliriz. Ancak bu aynı zamanda, XX. yüzyılın ufuk

1 Aykut Çelebi, "Sunuş: Siyaset Kaderimizdir: Carl Schmitt ve Siyasal Kavramı", *Siyasal Kavramı*, C. Schmitt, Çev. E. Göztepe, 2. Baskı, Metis Yayınevi, İstanbul 2012, s. 9-10.

açıcı düşünürünü tarihin çöp tenekesine terk etmemiz anlamına gelir. Faşizmin hayaleti dünyamızı henüz terk etmemişken, terörizm ve savaş tehdidi insanlığın önünde önemli bir risk olarak duruyorken yapmamız gereken, Schmitt'i hukukî suçlama konusu yapmak yerine onu akademik ve entelektüel anlamda yargılamayı sürdürmektir.

Bu çalışma, Schmitt'in parlamentarizm üzerinden çağdaş siyasete dair söz söyleme kapasitesini problem edinmektedir. Çalışmada genel olarak Schmitt'e göre, parlamentarizmin içi boş liberal bir sistem olduğu, parlamentonun temel ilkeleri olarak kabul ettiği müzakere ve aleniyet ilkelerinin siyasal kararların parlamentoda alınmaması nedeniyle işlevsiz kaldığı, demokrasi, liberalizm, rasyonalizm ve çoğulculuk gibi unsurlarla yüzeysel bir biçimde eklenilen karma bir yapı olarak parlamentonun ebedî sohbetlerin yapıldığı bir vitrine dönüştüğünden söz edilmiş ve Schmitt'in bu konudaki çözüm önerisi tartışmaya açılmıştır. Literatür tarandığında, Schmitt'in konuya ilişkin yaklaşımını kısmen ortaya koyan çalışmalar tespit edilmekle birlikte, onun bu düşüncelerini bütünlüklü bir biçimde açıklımlayan, tartışan ve çağdaş siyasetle ilişkilendirmeye çalışan bir esere rastlanmamıştır.

Çalışmanın amacı, Schmitt'in parlamentarizme yönelik ortaya koyduğu vizyonun kazanımlarını ve somut risklerini tartışmaya açmaktır. Çalışma nitel bir desene anlamaya ve tartışmaya yönelik olarak betimlenmiştir. Temel sav, Schmitt'in, parlamentarizmin sorunlarına yönelik bir asır önceki tespitlerinin yerinde olmakla birlikte, ortaya koyduğu çözüm önerisinin kabul edilemez olduğu şeklindedir. Bu kapsamda Schmitt'in parlamentarizme dair düşünceleri ve bu düşüncelere yönelik eleştiriler, çağdaş siyasetin gelişimi adına verimli bir tartışma olarak görülmektedir.

Schmitt'in parlamentarizme ilişkin eleştirileri, onun siyasal olan, egemenlik ve demokrasiye dair düşünleri ile liberalizme yönelik eleştirilerinden bağımsız ele alınamaz. Bu nedenle öncelikle Schmitt'in bu konudaki düşünceleri aktarılacak, daha sonra bu temel üzerinden parlamentarizmin krizini zihninde nasıl anlamlandırdığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Düşünürün parlamentarizme eleştirileri ele alındıktan sonra bu konuda ona yöneltilmiş eleştirilerle çalışma sonlandırılacaktır.

Siyasal Olan Nedir?

Schmitt, siyaset teorisine bu alana dair ortaya konan önemli kavramların yanlış anlamlarda kullanıldığını iddia eden dikkat çekici bir tez ile başlar. Bu anlamda siyasal olan, egemenlik, devlet, liberalizm, demokrasi, parlamento

gibi kavram ve kurumlara yönelik yeni tanım, yorum ve bağlamlar geliştirir. Schmitt'in siyasal olana dair kavrayışının, egemenlik teorisiyle güçlü bir ilişkisibulunmaktadır. Egemenlik teorisi de liberalizm ve parlamentarizme yönelik eleştirilerine kaynaklık eder.

Schmitt, siyasal olana dair kavrayışını ilk defa 1927 yılında *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* dergisinde yayımlanan makalesinde ortaya koyar. Makale, Schmitt'in 1925-1926 yıllarında üniversitede verdiği dersin notlarından derlenmiştir. 1932, 1933 ve 1963 yıllarında yeniden basılan eserin her defasında hacmi genişletilmiş ve içeriği kısmi anlam değişikliklerine uğramıştır. Schmitt'in bu eserde siyasal olana dair ortaya koyduğu tezin temeli, *Baltasar Alemos de Barrientos'a (ölüm tarihi: 1644)* aittir.² Schmitt, çalışmaları arasında üzerinde en çok değişiklik yaptığı³ bahse konu eserin daha ilk cümlesinde konuya doğrudan bir giriş yapar ve şu önemli ifadeyi kullanır: “*Siyasal kavramı, devlet kavramından önce gelir.*” Böylece çalışma, devletin doğasının ne olduğu sorusu yerine doğrudan siyasalın doğasının ne olduğuna yönelik bir keşfe yönelir.⁴

Tarih ile sosyal antropolojinin bu konuda bizlere söyledikleri, Schmitt'in yukarıdaki savıyla bire bir örtüşmektedir. Gerek kavram gerekse yapı olarak ‘devlet’ ezeli ve evrensel bir niteliğe sahip değilken yöneten-yönetilen ayrırımı üzerinden anlaşılan ‘siyaset’ ezeli ve evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkar. Konuya ilişkin yapılan teorik çalışmalar bir yana, Orta Doğu coğrafyası ile Afrika ve Amerika kıtalarında yapılan somut incelemeler göz önünde bulundurulduğunda bir toplumun devlete sahip olmadan var olabilmesi kanıtlanmış olmasına rağmen siyasî iktidarın, dolayısıyla siyasetin var olmadığı bir toplumdan söz etmek mümkün değildir.⁵ Schmitt burada siyasal olanı, devletle özdeş gören klasik yaklaşıma adeta meydan okur. Antik Yunan felsefi geleneğinden XX. yüzyıla uzanan ve siyasal olanı devletin faaliyetlerine indirgeyen yaklaşımlara karşı siyasalın kavramsal önceliğini vurgulayarak kavramın özerkliğine işaret etmekle kalmaz, aynı zamanda onun sınırlarını da genişletir.

2 Çelebi, a.g.m., s. 12.

3 Ece Göztepe, “Bir Klasik Eser Olarak Carl Schmitt'in ‘Anayasa Öğretisi’”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul 2015, Cilt: 73, Sayı: 1, s. 136.

4 Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, Çev. E. Göztepe, 2. Baskı, Metis Yayınevi, İstanbul 2012, s. 49 & Toros Güneş Esgün, *Carl Schmitt'in İnsan Anlayışı Çerçevesinde Siyasal Kuramların Antropolojik Temelleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi S.B.E., Ankara 2010, ss. 57-59.

5 Nur Vergin, *Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, 6. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 2008, ss. 35-37.

Diğer taraftan Schmitt, XX. yüzyılın ikinci yarısında kurulan yeni dünya düzeninin klasik devletler çağına ait bir sistem olarak anlamlandırılmayacağını savunur. Ona göre, devlet bugün siyaseti tekelinde bulundurma ayrıcalığına sahip değildir. Dahası, devletler çağı artık son bulmaktadır.⁶ Yeni durum; yeni savaş ve düşman kavramlarını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle yeni duruma özgün kategoriler ile kavramların geliştirilmesi gerekmektedir. Schmitt, bu dramatik tablonun kendi açısından anlamını ise öğrencisi *Julien Freund*'a yazdığı mektupta tüm yoğunluğu ve çıplaklığıyla gözler önüne serer: “*Ben Avrupa Kamu Hukuku’nu savunan son kişiyim, onu son kez öğretenim ve onun tıpkı Benito Cereno’nun korsan gemisindeki macerasında tanıklık ettiği gibi yıkılışına tanıklık ediyorum.*”⁷

Schmitt, siyasal olanın tanımının ancak kavramın kendine has kategorilerinin belirlenmesiyle yapılabileceğini savunur. Ziraher kavram gibi siyasal kavramının da kendine has ölçütleri vardır. Ahlak için kendine özgü ve kesin ayırım iyi ve kötü iken, estetik için güzel ve çirkin, iktisat için ise kârlı ve zararlı ayırımları mevcuttur. Siyasal kavramı da, her türden siyasal eylemin kaynağı olarak kendine özgü ve kesin ayırımlar üzerinden tanımlanmak durumundadır. Schmitt, buradan hareketle siyasal eylem ve amaçları açıklayan nihai ayırımın dost-düşman (*Freund und Feind*) ayırımı olduğunu açıklar. Ona göre dost-düşman ayırımı, siyasala ilişkin nihai bir tanım değildir, kavramın içeriğine ilişkin hiçbir açıklayıcılığı yoktur fakat bu ayırım siyasal olana ilişkin net bir kavramsal ölçüt ortaya koyar.⁸ Bu bağlamda, dost-düşman ayırımı üzerinden anlamlandırılabilen her eylem ya da amaç siyasala özgüdür. Siyasalın diğer alanlardan farkı ve sahip olduğu özerkliği de kendine has bir ayırım olan dost-düşman ikililiği üzerinden ele alınması nedeniyledir.⁹

Biz-onlar karşıtlığı üzerinden algıladığımız düşman kategorisi, Schmitt’e göre genel anlamda bizde nefret hissi uyandıran kişisel bir hasım değildir. Esasında düşman, yalnızca birçok insandan meydana gelen ve bizimle mücadele içindeki kamusal bir bütünlüktür.¹⁰ Bireysel hasım ilişkisi siyasalın konusunu oluşturmaz. Siyasal anlamda düşman kategorisi, özel olarak kendisinden nefret edilen değil -düşmandan bireysel olarak nefret etmenize gerek yoktur- kendisiyle mücadele içinde olunan bir bütünlüğe verilen addır. Bir

6 Hasan Demir, *Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi Bağlamında Demokrasi ve Demokrasi Karşıtı Görüşler: Giovanni Sartori ve Carl Schmitt*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi S.B.E., Ankara 2013, s. 127.

7 M. Ertan Kardeş, *Schmitt’le Birlikte Schmitt’e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, ss. 27, 44.

8 Schmitt, *a.g.e.*, s. 57.

9 Chantal Mouffe, *Siyasal Üzerine*, Çev. M. Ratip, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 19.

10 Funda Günsoy Kaya, *Carl Schmitt ve LeoStrauss’ta ‘Politik Olan’ Kavramı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi S.B.E., İzmir 2009, s. 59.

ilişki biçiminin siyasallaşması, onun dost-düşman kategorileri ekseninde radikalleşen bir ilişki biçimine evrilmesiyle mümkün olabilir. Bu bağlamda siyasal karşıtlık, kategorik ve içerik olarak en yoğun ve uç noktadaki somut karşıtlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹

Schmitt'e göre dost-düşman kategorileri üzerinden gelişen siyasal alan, genel anlamda devletlerarası düzene özgü bir alandır. Ancak iç politikada partiler arasında ya da devlet içinde farklı gruplar arasındaki karşıtlık, yoğunluk kazanarak biricik karşıtlığa dönüşürse, ülkede siyasal birlik çökmüş, dost-düşman kategorileri ekseninde bir iç savaşın oluşum şartları gerçekleşmiş demektir. Dost kategorisinin içinde oluşabilecek bir çoğulculuk siyasal birliğin yok oluşu anlamına gelir. Bir topluluğu toplum yapan unsur, kendi bünyesinde kurduğu siyasal birliktir. Devlet ise siyasal birliğin ete kemiğe bürünmüş formudur. Bu durum siyasal alanın çoğulculuğa fırsat tanımadığı anlamına gelmez. Ancak siyasal alana has çoğulculuk tek bir siyasal birliğin içinde gelişen çoğulculuk değil, dost-düşman ayrımı çerçevesinde şekillenen siyasal birliklerin çoğulculuğudur.¹² Bu kapsamda çoğulculuk, devletlerarası ilişkiler dünyasına has bir kavramdır. Çoğulculuğun yegâne kategorisi de devletlerarası çoğulculuktur.

Schmitt'e göre siyasal olan bir kriz örgütlenmesine karşılık gelmektedir ve bu nedenle öngörülmesi zordur. Siyasal olana yalnızca bir kriz esnasında tanıklık edilebilmektedir. Toplumsal alanda dost-düşman karşıtlığını sivrildiği yer ve zamanlarda siyasal olan kendisini gösterir. Çünkü yalnızca böylesi bir durumda gerçek anlamda siyasal bir karar ortaya çıkabilmektedir.¹³

Egemen Kimdir?

Schmitt, egemenlik teorisine ilişkin düşüncelerini ilk kez 1922 yılında yayımlanan *Siyasi İlahiyat* adlı kitabında ortaya koyar ve 1933 tarihli ikinci baskıda, metinde hiçbir değişiklik gerçekleştirmez. Kitapta egemenliğe dair alışlagelmiş kalıpların dışına çıkan Schmitt, burada kendine özgü bir egemenlik tanımı geliştirir. Egemenliği en üstün güç olarak ele alan yüzeysel ve içi boş yaklaşımlara karşılık Schmitt, egemenliğin genel karakterini ortaya çıkarma çabasındadır.

Schmitt, egemeni 'olağanüstü hâle karar veren' olarak tanımlar. Ona göre bu tanım, popüler literatürün kirli terminolojisinden türeyen belirsiz bir tanım değil, egemenliğin etki alanını ortaya koyan bir sınır-kavramdır. Ege-

11 Schmitt, *a.g.e.*, s. 60.

12 Schmitt, *a.g.e.*, ss. 62, 74.

13 Kardeş, *a.g.e.*, s. 51.

menlik kavramının doğrudan olağanüstü hâl durumu ile ilişkisi olduğunu savunan Schmitt, olağanüstü hâl hakkında verilen kararın kelimenin tam anlamıyla bir 'karar' olduğunu savunur. Tanım içinde geçen 'olağanüstü hâl', anayasal doktrinde ifade edilen OHAL veya sıkıyönetimi değil egemenin sınırsız yetkilere sahip olduğu ve mevcut düzenin askıya alındığını ifade eden bir durumdur. Olağanüstü hâl, diğer bir deyişle mevzu hukukta öngörülme- yen hâl, yalnızca devletin varlığına yönelik üst düzey tehdit durumu olarak ortaya konabilir fakat gerçeğe uygun bir biçimde ifade edilemez. Olağanüstü hâl ayrıca kaostan veya anarşi durumundan da farklıdır. Zira bu durumda, diğerlerinden farklı olarak hukuk düzeni olmasa bile hukukî manada bir dü- zenden söz etmek mümkündür.¹⁴

Egemenlik kavramı, Schmitt için aynı zamanda devlet teorisi için de önemli bir kavramdır.¹⁵ Ona göre egemenlik kavramını devlet teorisi ve ola- ğanüstü hâl ile ilişkilendiren ilk düşünür Bodin'dir.¹⁶ Bodin, devletin mutlak ve daimi iktidarı olarak egemenliği modern devlet kuramı bağlamında ele alır, egemenin ne ölçüde yasalara bağlı olduğunu ve halka karşı nereye kadar sorumluluğunun bulunduğunu tartışır. Acil ihtiyaçlar söz konusu olduğunda der Bodin, hükümdarın hukuka ve halka bağlılığı sona erer. Burada egemen artık hiçbir merciye (halk, meclis ya da hukukî kurumlar) danışmaksızın hare- ket etmeye ve karar vermeye yetkilidir. Bu anlamda Bodin, egemenlik kavra- mının içeriğine karar vermeyi yerleştirir. Bodin'in acil ihtiyaçlar olarak ifade ettiği istisnaî durum, Schmitt'te olağanüstü hâl durumuna dönüşür. Egeme- nin bu durum dâhilinde verdiği karar, kendisini bütün hukukî ve sistemsel bağlardan kurtararak mutlak bir karakter kazanır.¹⁷

Schmitt'e göre olağanüstü hâl durumu devlet otoritesinin özünü en açık bir biçimde açığa çıkarır. Bu durumda egemenin verdiği karar, hukuk kuralla- rından ayrı olarak herhangi bir haklılığa dayanmak zorunda değildir. Böylece olağan durumun dışındaki istisnaî durum gerçekte egemenin kim olduğunu ifşa eder. Schmitt, yaygın açıklama biçiminin tersine, egemeni olağan durum üzerinden değil olağanüstü hâl üzerinden açıklayarak devlette çoğu kez dü- zeni ve birliği tehdit eden istisna durumunun genel kurallara göre çok daha ilginç ve açıklayıcı olduğu vurgular.¹⁸

14 Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev. A. E. Zeybekoğlu, 4. Baskı, Dost Yayınevi, Ankara 2014, ss. 13-14, 19.

15 Hamit Emrah Beriş, *Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme*, Ankara Üniversitesi SBF, Ankara 2008, 63/1, s. 63.

16 Ali Emre Zeybekoğlu, *Carl Schmitt'in 20. Yüzyıl Devlet ve Siyaset Kuramına Katkısı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi S.B.E., İstanbul 2009, s. 26.

17 Schmitt, *a.g.e.*, ss. 16-17, 19.

18 Schmitt, *a.g.e.*, s. 21-22.

Schmitt'e göre karar alma, siyasal güce dayalı bir durumdur. Siyasal alanda karar verebilme yetisi var olma ya da olmamayı belirler. Fiilî durumda karar verme yeteneğini yitirme, siyasal varoluşun son bulmasıyla aynı anlamdadır. Schmitt, bir adım öteye giderek gerçek manada egemen bir devletin, savaş kararı verebilen devlet olduğunu iddia eder. Savaş kararının kendisi, en gerçekçi siyasal varoluş şeklidir.¹⁹ Egemeninin kim olduğunu ve siyasalın mahiyetini açıklaması bakımından savaş, Schmitt için belirleyici bir durum ve önemli bir kavramdır.

Parlamentarizmin Krizi

Schmitt, Parlamentarizmin krizini, ilk kez 1923 yılında yayımladığı *Parlamentar Demokrasinin Krizi* kitabında ele alır. Eserin birinci baskısının önsözünde incelemenin amacının, bu konuda bugüne dek ortaya çıkan literatürü onaylamak ya da karşı çıkmak olmadığını, modern bir kurum olarak parlamentonun özünü ortaya koymak olduğunu ifade eder. Ancak ona göre bu, öncelikle demokrasi, liberalizm, bireycilik, rasyonalizm gibi hemen tümü parlamento ile ilişkili kavramların birbiri içine girmiş yüzeysel tanımlarını bir kenara bırakarak başarılabilir.²⁰

Parlamentarizm, Schmitt'e göre esasında içi boş bir sistemdir. Bu nedenle parlamentarizmin demokrasi, liberalizm, rasyonalizm ve çoğulculuk gibi unsurlarla yüzeysel olarak eklemlendiğini ve böylece karmaşık bir durumun ortaya çıktığını ifade eder. Ona göre karma bir sistem olarak parlamentarizm, mahiyetinde barındırdığı aristokratik, demokratik ve monarşik unsurlar nedeniyle tam bir belirsizlikler rejimidir.²¹

Parlamentarizmi ele alırken Schmitt'in önünde parlamenter yasama devleti olarak tarif ettiği 1920'li yılların Alman Weimar Cumhuriyeti ve bu devletin 1919 tarihli Weimar anayasası bulunmaktadır. Bu sayede parlamentarizmi hem hukukî hem fiilî hem de ideolojik boyutlarda önemli bir eleştiriye tabi tutma fırsatı edinir. Onun eleştirilerinin bir bölümü bugün için geçerliliğini ya da meşruiyetini yitirmiş olmasına rağmen, bu eleştirilerin önemli bir bölümü hâlen parlamenter sistemin zaafı/zayıf yönleri bağlamında ele alınmaya devam etmektedir. Schmitt, parlamentonun yapısından kaynaklanan görünür sorunları birbiri ardına sıralar:

19 Kardeş, a.g.e., s. 47, 49, 51 & Duygu Türk Karahanoğulları, Çağdaş Siyasal Teoride Etik ve Siyaset İlişkisi: Levinas, Schmitt, Badiou, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi S.B.E., Ankara 2012, s. 110.

20 Carl Schmitt, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, Çev. A. E. Zeybekoğlu, 2. Baskı, Dost Yayınevi, Ankara 2010, s. 13.

21 Kardeş, a.g.e., s. 170, 249.

"Parti hâkimiyeti, partilerin sübjektif kişisel politikaları, 'amatörler hükümeti', süre giden hükümet krizleri, parlamento konuşmalarının amaçsızlığı ve banallığı, parlamenter teamüllerin giderek düşen seviyesi, parlamento tikanıklıklarına yol açan yıkıcı yöntemler, dokunulmazlık ve ayrıcalıkların istismar edilmesi, onursuz işlerin gündelik pratik hâline gelmiş olması, nispi temsil ve liste sisteminin seçmenle milletvekili arasındaki bağı koparması, hizipçiliğin vazgeçilmez bir araç hâline gelmesi, temsil prensibi olarak adlandırılan prensibin anlamsızlaşması, önemli kararların hizip liderlerinin ve hatta parlamento dışı komitelerin gizli toplantılarında alınması sureti ile her türlü sorumluluğun devredilip ortadan kaldırılmasıyla bütün parlamenter sistemin partilerin ve ekonomik çıkar sahiplerinin hâkimiyetini gizleyen kötü bir vitrin hâline gelmesi..."²²

Schmitt, tarihsel olarak parlamento ile monarşi arasında yaşanan mücadelede parlamentonun etkisi altında, parlamentodan türeyen hükümetlerin 'parlamenter hükümet' olarak ifade edildiğini hatırlatır. Burada yasamanın yürütme üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır. Böylece parlamenter hükümet sisteminde parlamentonun iktidar alanı genişlemiştir. Schmitt, bu sistemi genel anlamda parlamentarizm olarak ifade eder.²³

Schmitt'e göre, kurumsal yapılar ile onları bu güne getiren fikirler bir bütündür. Dolayısıyla fikirlerin yozlaşması, kurumların yıkılmasını da beraberinde getirir. Fikirler, ikna yeteneklerini yitirdiklerinde, onların bugüne taşıdıkları kurumsal yapılar da düşünsel ve tarihsel açıdan yok olurlar. Bu kapsamda, XIX. yüzyılda liberal hukuk devletinin olgun bir kurumu olan parlamento, XX. yüzyılda tinsel temelini yitirmiştir. Gerçekte, parlamento bağlamında XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla aktarılan siyasî fikirler, XX. yüzyılın gerçekliği ile uyum göstermekte başarısız olmuştur.

Schmitt, XIX. ve XX. yüzyıl parlamentolarının arasındaki farklılığın mahiyetine dair ayrıntılı açıklamalarda bulunmaktadır. Ona göre, 1848 devrimi öncesinde liberaller parlamento kurumunu proletarya ve monarşi yanlılarından korumayı amaçlarken devrimden sonra kendi kişisel sorunlarına yönelmişlerdir. İşte bu tercih parlamentoyu ideallerinden koparmıştır. Schmitt'e göre parlamenter sistemin başarılı işleyişinin ön koşulu, onun varlıklı ve eğitilmiş kesimin hegemonyası altında bulunmasıdır. Bu kesimin hâkimiyeti olmadan parlamentonun yozlaşmadan kurtulması imkânsızdır. Oy hakkının genişlemesi yoluyla parlamentoda temsil edilen görüşler artmış, bu da siyasî ayrılıkları ve nihayetinde parlamentonun ideallerini yitirme sürecini beraberinde getirmiştir.²⁴

Schmitt'in siyasal alana dair savlarını ileri sürdüğü dönem, Avrupa'da parlamenter rejime onun dışında da itirazların yükseldiği bir dönemdir. Örneğin

22 Schmitt, *a.g.e.*, s. 11.

23 Schmitt, *a.g.e.*, s. 51-52.

24 Sonay Bayramoğlu, *Parlamentonun Krizi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998, s. 95-96.

G. Sorel, parlamenter demokrasinin pozitivist köklerinden beslenen ilerleme fikrini eleştirilerinin odağına almıştır. Ona göre insanlığın zamanla gelişim gösterdiği düşüncesi tam anlamıyla “adi bir yalanlar üst yapısı”dır. Bu iyimler düş, Avrupa’da siyasi bir atalet ortaya çıkarmıştır. Parlamenter demokrasi ve onun savunduğu ilerleme düşüncesi devletin daha da güçlenmesinden başka bir işe yaramamıştır. Bu noktada Sorel de tıpkı Schmitt gibi XIX. yüzyıl ile XX. yüzyıl arasında siyasî açıdan bir karşılaştırma yapar ve XX. yüzyılın, XIX. yüzyıldan daha yaşanılabilir bir yüzyıl olmayacağını ileri sürer.²⁵

Parlamentarizmin İlkeleri

Schmitt’e göre parlamentonun iki temel prensibi bulunmaktadır. Bunlar; kamusal müzakere ve aleniyettir. Basın özgürlüğü ise Guizot’un iddia ettiğinin aksine, parlamentarizmin bir ilkesi değil, öteki iki ilkeyi olanaklı kılan bir araçtır.²⁶ Kamusal müzakere, demokrasiden bağımsız olarak argüman ve karşı argümanların kamusal alanda görüşülmesidir. Bu ilke, liberal rasyonalizm ile doğrudan ilişkili bir ilkedir. Müzakereye duyulan ihtiyacın temelinde yapılan tartışmaların taraflar arasında rasyonel olanı açığa çıkaracağına dair güçlü bir inanç vardır. Bu inanç liberal rasyonalizmin parlamentarizme armağanıdır. Buna göre toplumsal ilerleme de dâhil her çeşit ilerleme temsilî kurumlar, kamusal müzakere ve akıl aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Burada temsilî kurumların kamusal müzakereye ortak akıl aracılığıyla hakikati ortaya çıkararak toplumsal ilerlemeyi sağladıkları düşünülür.²⁷

Schmitt, yukarıda ifade ettiği parlamentarizmin ilkelerini “parlamentarizmin son derece tipik bir temsilcisi” olarak nitelendirdiği *François Guizot* üzerinden kanıtlamaya çalışır. Guizot’a göre hukukun üstünlüğünü garanti eden bir sistem bütün siyasî güçleri müzakere ederek hakikati bulmaya zorlar, devlet işleyişinin aleniyetinin ise yurttaşların sistem üzerindeki kontrolünü oluşturur. Basın özgürlüğü ise bireyleri hakikatleri keşfetmeye ve siyasî güçlere iletmeyi teşvik eder.²⁸

Aleniyet, Schmitt’te parlamentarizmin temel ilkelerinden biri olarak parlamentoda ifade edilen düşüncelerin aleniyeti olarak anlaşılır. Az sayıda insan tarafından kamuya kapalı olarak gerçekleştirilen kabine toplantılarında genel siyasetin tayin edilmesinden duyulan rahatsızlık, bu toplanma ve karar alma biçimini kötü olarak gösterir. Bu nedenle siyasi hayatın aleniyet ilkesi

25 Şerif Mardin, *İdeoloji*, 17. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, ss. 67-68.

26 Bünyamin Bezci, *Carl Schmitt’in Politik Felsefesi-Modern Devletin Müdafası*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 133.

27 Schmitt, *a.g.e.*, ss. 57, 75.

28 Schmitt, *a.g.e.*, s. 54.

çerçevesinde şekillenmesi, onun tek başına iyi ve makul olarak kabul edilmesini sağlar. Gizli bir biçimde yürütülen ülke siyaseti ve diplomasisinin ortadan kaldırılmasının siyasi yozlaşma ve çürümeye karşı en etkili araçlar olarak öne sürülmesi kamuoyunun etkili bir aktör olarak ülke siyasetindeki yerini almasını sağlar. Aleniyet, 18. yüzyıl aydınlanmasının bir ürünüdür. Bu ilkeye riayet sayesinde aydınlanmanın etrafına saçtığı ışığın siyaseti de bütün kirli işlerinden ve şişirilmiş hırslarından kurtaracağına inanılır.²⁹

Oysa parlamentolar ve içerdikleri siyasi partilere özgü gerçeklikler, Schmitt'e göre yukarıdaki iyimser kanaat ve inançlardan oldukça farklıdır. Müzakere, parlamentoda gerçekleşen bir olay değildir. Önemli siyasi ve ekonomik kararlar parlamentoda alınmamaktadır. Daha önce başka yerlerde küçük ve belki de gizli komiteler eliyle alınan kararlar parlamento tarafından yürürlüğe koyulmaktadır. Dahası, seçmen de artık bunun farkındadır. Böylece parlamentoya duyulan inanç anlamını ve temelini yitirmiş, parlamento gereksiz bir formaliteyi gerçekleştiren ebedî sohbetlerin yapıldığı bir vitrinden başka işlevi bulunmayan bir mekân hâline gelmiştir.³⁰

Schmitt'e göre parlamenter sistemin temel mantığını kavramak istiyorsak, onun köklerini liberalizmde aramamız gerekir.³¹ Zira Schmitt için parlamento her şeyden önce liberal bir kurumdur. Bu nedenle onun parlamantarizme yönelik eleştirileri, ağırlıklı olarak liberalizm eleştirisinden beslenir. Liberal bir toplumun en önemli siyasî niteliği ise kararsızlığıdır. *Politische Romantik* adlı çalışmasında Schmitt, kararsızlığın sembolü olarak Alman romantik yazar *Adam Müller*'in adını zikretmektedir. Liberal toplum, parlamantarizmin ortaya koyduğu şekliyle müzakere ederek karar vermektedir. Ancak parlamantarizmin gayesi, doğru kararı vermek değildir. Parlamenter müzakerecinin ana amacı, farklı fikirlerin hiçbirinin kabul edilmediği bir uzlaşmayı sağlamaktır.³²

Parlamantarizm, hakikatin müzakere aracılığıyla bulunabileceğini varsayar. Ancak Schmitt'e göre siyasalın ana sorunu hakikat olamaz. Siyasal alan, her şeyden önce bir karar alma alanıdır. Parlamantarizm, karar alma yerine hakikatin müzakere yoluyla ne olduğunun tartışıldığı bir mekân olarak siyasal olanın kendine yer bulamadığı apolitik bir alana dönüşür. Diğer taraftan, müzakere yoluyla hakikati bulma iddiası, liberal rasyonalizme göndermede bulunur. Ancak müzakere yoluyla argümanların karşı karşıya gelmesi sonucu

29 Schmitt, *a.g.e.*, s. 58-59.

30 Schmitt, *a.g.e.*, s. 76-77.

31 Chantal Mouffe, *Siyasetin Dönüşü*, Çev. F. Bakırcı-A. Çolak, Epos Yayınları, Ankara 2010, s. 175, 176, 194.

32 Bezci, *a.g.e.*, s. 102, 133.

mutlak bir rasyonel karara ulaşılamaz. Siyasal olanın kuruluşu ve siyasal karar alma rasyonel zeminde ifadesi mümkün olmayan bir durumdur.³³

Schmitt, bu tespitlerde yola çıkarak siyasal alanda müzakere çağının bütünüyle kapanmış olabileceğini ima eder³⁴ ve modern devletyönetimine ilişkin temel dayanağın müzakere ilkesi olamayacağını vurgular. Müzakere, gerçekte içi boşaltılmış süreçtir. Guizot'un ifade ettiği müzakere esaslı yönetim düşüncesi aslında temelsiz bir düşüncedir. Parlamentarizmin müzakere ve aleniyet ilkeleri çerçevesinde öne sürülen içi boş temeli, liberalizmin anlam dünyasından ilhamını almaktadır. Bu nedenle demokrasiyi parlamentarizmden ve onun siyasal krizinden kurtarmak gerekir.³⁵

Schmitt, parlamentarizmin krizi dışında XX. yüzyılda insanlığın karşı karşıya kaldığı ve birbiri içine geçen iki siyasal krizin daha devam etmekte olduğuna işaret eder. Bunlardan ilki, demokrasi, ikincisi ise modern devletin krizidir. Demokrasinin krizi, liberal eşitlik ile demokratik türdeşlik arasındaki paradokstan türer. Modern devletin krizi ise dünyada demokratik devletler de dâhil olmak üzere hiçbir devletin kitle demokrasisini hayata geçirememesi nedeniyle ortaya çıkmıştır.³⁶

Parlamentarizm, Demokrasi ve Liberalizmin Tarihsel İlişkileri

Demokrasi ve parlamentarizm arasındaki gerilim, Schmitt'e göre temelde demokrasi ve liberalizm arasındaki paradoksa dayanmaktadır. O, parlamentarizmin ilkeleri olarak öne sürdüğü ilkeler olan müzakere ve aleniyetin temelde liberalizme ait olduğunu vurgular ve liberal ideolojiye ait bu ilkeler ile demokrasiye özgü niteliklerin kaçınılmaz bir biçimde birbirleriyle çatışacağını iddia eder. Bu uzlaşmaz karşıtlığın bu güne dek fark edilememesinin nedeni, demokrasi ve liberalizmin kralın mutlak egemenliğine karşı verdikleri ortak mücadele esnasında bu karşıtlığın üzerini örtmeleridir. Ancak uzlaşmaz karşıtlıkların üzerinin örtülmesi, krizin ortaya çıkmasına engel değildir. Bu krizin temelinde demokratik özdeşlik ile liberal bireycilik arasındaki çelişki bulunmaktadır.³⁷

Parlamentarizm, Schmitt'e göre siyasal alanda temsil krizine sebebiyet veren bir sistemdir. Bunun nedenlerinden ilki, parlamentarizmin temsil adı altında bir vekâlet sistemi kurmasıdır. İkinci ve daha önemli neden ise parla-

33 Kardeş, *a.g.e.*, s. 251-253.

34 Schmitt, *a.g.e.*, s. 15.

35 Kardeş, *a.g.e.*, s. 249.

36 Schmitt, *a.g.e.*, s. 34.

37 Bayramoğlu, *a.g.e.*, 80.

mentarizmin, demokratik özdeşlik ilkesi ile temsiliyet ilkesini bir araya getirerek paradoksal bir yapı ortaya çıkarmasıdır. Parlamenterizm ile demokrasi gibi birbirinden farklı kavramlarının iç içe geçmesi, parlamenterizmin meşruiyet krizini ortaya çıkarmıştır.³⁸

XIX. yüzyıl siyasî düşüncesi Schmitt'e göre "demokrasinin zafer alayı" olarak özetlenebilir. Burada, ilerleme demokrasinin yayılmasıyla aynı anlama gelir. Toplumsal ve siyasî düzlemde demokrasi karşıtı görüş, içi boş bir direnç ve demode bir yaklaşım olarak ele alınır.³⁹ Bir mukadderatmış gibi Avrupa kıtasının demokratikleşme zaruretinin bulunduğuna ilişkin genel kanaat 1830'lu yıllardan itibaren Avrupalı entelektüeller arasında yaygınlık kazanır. Schmitt'e göre bu inancı en derinden hisseden ve duyuran kişi *Alexis de Tocqueville*'dir. Bu nedenle XIX. yüzyılın olgunlaşan ideolojileri liberalizm ve sosyalizm; demokrasi ile ittifak gerçekleştirme ihtiyacı hisseder. Böylece demokrasinin esasen bir siyasî içeriğinin bulunmadığı, bu nedenle birlikte anıldığı ideolojiye fikrî bakımdan bir etkisinin olmadığı ve sadece bir örgütlenme biçimi olduğu kanıtlanmış olur. Bu anlamda çoğu kez birbiri içine geçen, aynı anlama geldiklerine ilişkin yaygın ve yanlış kanaat oluşturan parlamenterizm ile demokrasiyi birbirinden ayırtırmak gerekir. Schmitt'e göre demokrasi, modern parlamenterizm olmadan da var olabileceği gibi parlamenterizm de demokrasiye gereksinim duymadan varlık gösterebilir. Bu bağlamda o, dikkat çekici bir şekilde diktatörlük ile demokrasinin birbirinin zıddı olmadığını savunur.⁴⁰

Parlamenter demokrasi, Schmitt'e göre esasen içinde demokrasi olmayan bir rejimdir. Seçimlerde kullanılan oyların %51'i parlamento içindeki çoğunluğu, milletvekillerinin oylarının %51'i hukuku ve yasallığı, milletvekillerinin hükümet listesine yönelik %51'lik güvenoyu da parlamenter hükümeti belirler. Yasa olarak ifade edilen metin, parlamentoda bir an için toplanan çoğunluğun iradesi olarak belirmektedir. Öte yandan halk iradesi sonucu oluşturulduğu iddia edilen hükümete dair güven oylaması ise %51'lik basit çoğunluğu esas almaktadır.⁴¹ Bu bağlamda Schmitt, parlamenter demokrasi olarak adlandırılan rejimin halkın içinde olmadığı içi boş biçimcilikten ibaret olduğunu savunur.⁴²

38 Kardeş, *a.g.e.*, s. 248.

39 Fırat Kargıoğlu, *Carl Schmitt'in Devlet Felsefesinde Totaliter Unsurlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi S.B.E., Malatya 2013, s. 65.

40 Schmitt, *a.g.e.*, s. 37-39, 49 & Kardeş, *a.g.e.*, s. 251.

41 Carl Schmitt, *Kanunilik ve Meşruiyet*, Çev. M. C. Ozansü, İthaki Yayınları, İstanbul 2016, s. 32, 45.

42 Kardeş, *a.g.e.*, s. 254.

Schmitt'e göre her olgun demokrasi, özdeşlik ilkesi gereği yalnızca eşit olanlara eşit muamele prensibi üzerinden değil, söz konusu mantığın kaçınılmaz bir sonucu olarak eşit olmayanlara eşitsiz muameleyi öngörmektedir. Bu anlamda Schmitt'in demokrasinin statüsel bir demokrasi olduğu söylenebilir. Söz konusu demokrasi kendi içinde nüfusun türdeşliğini öngörmektedir.⁴³ Schmitt'e göre, seçme ve seçilme hakkına ilişkin genel hüküm, yalnızca homojen türdeş ve eşit bir topluluğun kendi siyasal varoluşunu belirleme hakkını tanımlamaktadır. Hakların eşitliği yalnızca türdeş bir kitlenin var olduğu yerde anlamlıdır. Buna göre tüm insanların birbirleriyle eşit olduğunu, insan olmasından türeten anlayış bu anlamda demokrasi düşüncesine değil liberalizme aittir ve hatalı öncüller içermektedir.⁴⁴ Liberal ideolojinin yanı sıra bugün belki birçok farklı düşünce tarafından kabul edilmesi neredeyse imkânsız olan böylesi bir tavrı savunan Schmitt, özdeşliği bu katı çerçevede ele alarak demokrasinin herkesi eşit sayması gerektiği yolundaki yaygın görüşü kendi demokrasi teorisi üzerinden reddetmektedir.

Schmitt'e göre demokratik işleyişin temel esaslarından biri de dışlamadır. Dışlama olmaksızın bir siyasal eylemlilik vücuda getirilemeyeceği gibi herkesi içine alan bir demokrasi de görülmemiştir. Demokrasi, belirli bir mekân ve siyasal bağlam üzerinden varlığını temellendirir. Kendi içinde, varoluşsal bir zorunluluk olarak siyasal olanın bağrındaki ayırma atıfta bulunur. Bu bağlamda demokrasi siyasaldır, tıpkı siyasal olan gibi mutlak bir görünümü yoktur. O, ancak politik bir birlik çatısı altında kurulabilir. Siyasal bir birlik için kurucu ilke müzakere değil siyasal dışlamayı içeren özdeşlik ilkesidir. Ancak Schmitt'e göre bu gerçeklik liberal ideoloji tarafından yok sayılmakta ve demokratik eşitlik kavramı herkesi kapsayacak bir biçimde çarpıtılmaktadır.⁴⁵

Bugün parlamentonun çözmesi gereken en büyük sorun Schmitt'e göre kitle demokrasinin taleplerine cevap vermektir. Liberal demokrasi, halkın siyasî sisteme dâhil edilme yolunu, seçim yoluyla toplumsal seçkinleri parlamentoya taşımakta bulmaktadır. Bu sayede halkın vekili rolündeki bu seçkinler yönetime dâhil edilerek siyasal meşruiyet sorunu çözülmeye çalışılır. Siyasallaşan seçkinler, halkta güven uyandırdıklarından onları tebaaya dönüştürme yeteneğine de sahiptirler. Bu anlamda parlamentarizm, yasama organı içinde Führer karakterli politikacıları ortaya çıkarma imkânı elde eder. Weber de siyasî partilerin rekabeti temeline oturan kitle demokrasinin ken-

43 Chantal Mouffe, *Demokratik Paradoks*, Çev. A. C. Aşkın, 2. Baskı. Epos Yayınları, Ankara 2009, 50-51.

44 Ebuzer Karaaslan, *Chantal Mouffe ve Liberal Siyaset Teorisinin Demokratik Eleştirisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi; S.B.E., Bursa 2015, s. 28.

45 Kardeş, a.g.e., s. 250.

di içinde Führer niteliği bulunan kişileri ortaya çıkarma ihtimalinin yüksekliğine işaret eder. Böylece parlamento, bir yandan halkı siyasî sisteme itaatkâr kılarak meşruiyetini artırırken, diğer yandan sahip olduğu güçle yürütme organını kontrol etme imkânını da elde eder.⁴⁶

Schmitt, kamuoyu kavramının parlamantarizm ile birlikte yozlaştırıldığını ifade eder. Kamuoyu, hakikî manada bireysel düşüncelerin toplamı değildir. O, gerçekten bir araya gelen ve şimdi burada olan halka ait bir kavramdır. Halkın hakikî manada bir araya gelmesiyle oluşan gerçek kamusalılık, liberal demokrasinin bireysel ve gizli seçim sistemi yerine tercih edilmelidir. Schmitt, Alman romantikleriyle liberallerinin, müzakere sürecinin “ebedî sohbet” dönüşmesinin baş sorumluları olduklarını savunur. Ona göre parlamentoda ebedî sohbet nedeniyle gerçekleşen karar alamama sorunun çözümü, diktatörlüğe geçişle mümkündür. Bu noktada diktatörlük, Schmitt'in iddiasına göre bir duygusal bir istek değil Weimar Cumhuriyetinde oluşan karar alma zaafını ortadan kaldırmaya yönelik “gerçekçi” bir çözüm önerisidir. Yozlaşan parlamentoyu farklı çıkar gruplarının kendi aralarındaki mücadelenin mekânı olmaktan kurtarmanın yolu, yasama yetkisinin elinden alınarak istişarî niteliği bulunan siyasî bir organa dönüştürülmesidir. Böylece parlamentoda farklı argümanların birbirleriyle müzakeresi etkili bir biçimde gerçekleşebilecektir.⁴⁷

En nihayetinde Schmitt, liberal demokrasilerde temsil kavramının ete kemiğe büründüğü iddia edilen parlamentolara yönelik karşı argümanlarını peşi sıra ortaya koymakta ve halkın gerçek temsiline vücut bulacağı siyasî aktörün ‘Führer’ olduğunu iddia etmektedir. Ona göre karar ve kararın yürütülmesi hükümetin görevidir. Çünkü hükümet, yasayı eyleme dönüştüren egemen güçtür.⁴⁸

Temsil, Vekâlet ve Siyasal Birlik

Liberal demokratik düzende parlamentonun ana işlevi çeşitli aidiyetler, tercihler ya da çıkarlar akımından birbirinden ayırılmış kitleyi parlamento çatısı altında siyasal bir birliğe dönüştürmektir. Tarihsel açıdan bakılacak olursa XIX. yüzyılda da bu amaç aynıdır. Ancak Schmitt'e göre amaç ve sonuç arasında önemli bir fark, hatta zıtlık bulunmaktadır. Liberal parlamantarizm, bireylerin meclise seçtikleri vekilleri ile olan ilişkisini seçim sonrasında da devam ettirmesini öngörerek “milletvekillerinin bir bütün olarak milleti temsil

46 Bezci, *a.g.e.*, s. 134.

47 Bezci, *a.g.e.*, ss. 139-140.

48 Bezci, *a.g.e.*, ss. 118, 139.

ettiği”⁴⁹ şeklindeki anayasal ilkeyi çiğnemektedir. Böylece parlamento, kamu yararı kavramına ve siyasal birliğe atıf yapan temsil ilkesini bireysel farklılıklara ve çıkarlara göndermede bulunan vekâlet ilkesi ile değiştirerek siyasal birliği temelinden sarsmıştır. Bu durumda parlamenterler, seçmenlerin siyasî temsilcisi olmak yerine onların güncel istekleri doğrultusunda eylemde bulunan birer vekile dönüşmüşlerdir.⁵⁰

Schmitt’e göre XIX. yüzyılda parlamentolar demokrasinin özdeşlik ilkesiyle uyumlu bir biçimde sosyal ve siyasî açıdan homojen kurumlardır. O dönemde parlamentolar, şahsî çıkarların savunulduğu mekânlar değil, siyasal birliğin sembol kurumlarıdır.⁵¹ Oysa bugün parlamentonun halkın birliği ve bütünlüğünü temsil eden bir kurum olduğuna ilişkin görüşler gerçeği yansıtmamaktadır. Ona göre Alman halkının meclisteki (Reichstag) temsili ile Alman halkının ulusal birliği arasında şimdiye kadar doğrudan bir örgütsel ilişki kurulamamıştır.⁵² Dahası parlamento, toplumsal farklılıkların siyasî bir organizasyon olarak devlet kurumunda daha fazla parçalandığı bir yer görünümündedir. Nitekim parçalanmış siyasal birlik sebebiyle istikrarlı bir hükümet oluşturulamamakta, böylece siyasî iradenin varlığı tehlikeye girmektedir. Sonuç olarak, toplumu devlete taşımayı amaçlayan siyasî bir araç olan parlamento, devletin siyasal olan üzerindeki tekil hâkimiyetini sonlandırdığından siyasal olanı toplum içine yayararak ortadan kaldırmaktadır.⁵³

Schmitt’e göre parlamentonun siyasal birliğin ortadan kalktığı yerler hâline gelmesinin bir diğer nedeni, parlamentolarda siyasi partilerin güçlü örgütlülüğüdür. Böylece halk iradesi birbirlerini rakip/düşman olarak algılayan siyasi partilerin düşünce ve eylemleri siyasal birliğin çözülmesini kolaylaştırmaktadır. Schmitt, parlamentonun hiziplere ayrılmış çok parçalı yapısı ile siyasal birliğin parçalanışı arasında bir ilgi kurar. Halk iradesini temsil ettiğini iddia eden siyasî partiler, bu iradenin siyasal birliğini meydana getirememekte, parçalanmayı derinleştirmektedirler.⁵⁴ Bu kapsamda “milletvekili, seçmenlerinden ve partisinden bağımsızdır” şeklindeki anayasal ilkenin pratikte bir geçerliliğinin kalmadığını, parlamenterlerin seçmene ve partilere bağımlı edilgen bir siyasî aktöre dönüştüğünü ifade eder.⁵⁵

49 Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 21.

50 Bezci, *a.g.e.*, s. 134-135.

51 Bayramoğlu, *a.g.e.*, s. 89.

52 Schmitt, *Kanunilik ve Meşruiyet*, s. 15.

53 Bezci, *a.g.e.*, s. 74, 133.

54 Bezci, *a.g.e.*, s. 74, 135.

55 Schmitt, *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, s. 18.

Schmitt'e Yönelik Eleştiriler

Schmitt parlamento ve parlamentarizme dair içeriğinde tartışma potansiyeli barındıran çok sayıda kışkırtıcı tez ortaya atmasına rağmen onun düşüncelerine yönelik eleştirilerin görece zayıf kaldığı söylenebilir. Bunun nedeni, eleştirmenlerin bir bölümünün onun düşünceleri ile faşizm arasında güçlü bir bağ kurarak meseleyi ele alması, bir bölümünün de onun düşüncelerini karikatürize ederek tartışmaya açmasıdır. Böylece derinlikli bir Schmitt tartışması yapılamasının imkânları oldukça daralmıştır. Bu dar çerçevede Schmitt'in parlamento ve parlamentarizme yönelik düşüncelerini eleştiren yazarlar arasında *Chantal Mouffe*, *John Keane* ve *Bill Scheuermann* isimleri sayılabilir.⁵⁶ Bunun dışında örneğin *Jürgen Habermas*'ın *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü* adlı eserinde Schmitt'in parlamentarizme yönelik eleştirilerinden oldukça yararlandığı fakat eserde kendisine hiçbir referansta bulunmadığı bilinmektedir. Tüm bunların nedeni sosyal bilimlerde camiasında Schmitt'in yakın geçmişte dek güçlü bir ambargoya maruz bırakılmasıdır.⁵⁷

Parlamentar sistem kapsamında Schmitt'e yönelik eleştiri ve tespitleri dört başlıkta ele almak mümkündür. Birincisi, Schmitt'in parlamentarizmin ilkeleri olarak iddia ettiği müzakere ve aleniyet ilkeleri ile XIX. yüzyıl parlamentolarının işleyişi arasında derin bir uçurum olduğuna ilişkin tespittir. İkincisi, Schmitt'in, XIX. yüzyıl parlamentosunu idealleştirip XX. yüzyılda bu parlamentonun krize girdiğini iddia etmesine rağmen XX. yüzyılda seçme ve seçilme hakkının genişletilmesi yoluyla parlamentolarda siyasi katılımın genişlemesinin gerçekleştiğine dair tespittir. Bu eleştiriye göre, Schmitt, parlamentarizmi ve ilkelerini çok dar bir çerçevede ele almıştır. Onun parlamentoya dair ortaya koyduğu altın çağı söylemi, parlamentarizmin karikatürize edilmiş formunu eleştirmenin referans noktası olarak kabul edilmiştir. Schmitt'in iddia ettiğinin aksine XIX. yüzyıl parlamentosu, yirminci yüzyıl parlamentosuna göre yürütme erkine karşı daha düşük güce ve bağımsızlığa sahiptir. XX. yüzyılda olduğu gibi XIX. yüzyılda da parlamentoların işleyişine ilişkin çok ciddi problemler mevcuttur.⁵⁸

Diğer bir eleştiri noktası ise Schmitt'in parlamentonun liberal ideoloji öncesine uzanan tarihini göz ardı ettiğine ilişkin tespittir. Bu görüşe göre parlamento kurumu, hem tarihsel hem de teorik bakımdan liberalizm ve onun ilkeleriyle özdeşleştirilemez. Son eleştiri de, Schmitt'in devlet gücünün to-

56 Bayramoğlu, a.g.e., s. 85-86.

57 Bünyamin Bezci, "Schmitt ve Siyasal Kavramı", *Siyasal Üzerine Konuşmalar*. Ed. A. Okumuş & M. Demir, Küre Yayınları, İstanbul 2016, s. 97.

58 John Keane, *Demokrasi ve Sivil Toplum*, Çev. N. Erdoğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994, ss. 223, 224, 227.

talleşmesi tehlikesi karşısında XX. yüzyılda parlamento yoluyla demokratik reformlar gerçekleştirme olanağı ve olasılığını gündemine almaması ve bu hususu göz ardı etmesidir.⁵⁹

Bill Scheuermann, Schmitt'in demokrasi anlayışını temelinden eleştirir. O, Schmitt'in özdeşliğe ve homojenliğe dayalı demokrasi anlayışının demokrasinin gerçek anlamını çarpıttığını, demokrasi yerine kitleye dayalı otoriterliği esas aldığını iddia eder. Scheuermann'a göre, Schmittbizleri parlamentarizmin krizde olduğuna inandırmaya çalışmakta fakat bu konuda gerçekçi argümanlar ileri sürememektedir. Demokrasi ile parlamentarizm arasında esasen uzlaşmaz bir çelişki bulunmamaktadır. Schmitt'in parlamentarizm eleştirisinin kaynağı siyasala olan bakış açısidir. Onun yaklaşımında düşman, müzakere içinde bulunduğunuz bir kesim değil, kendisiyle savaş koşullarında ilişkide bulunduğunuz, bu sebeple kaçınılmaz olarak kendisini öldürme olasılığınızın bulunduğu bir yabancı bir odaktır. Bu bağlamda Schmitt, parlamentarizmin müzakere ilkesi üzerinden parlamenter sistemin dost ve düşman arasındaki karşıtlığın üzerini örttüğünü savunur. Ona göre parlamentarizm, karar almaktan ziyade tartışmayı önceleyen yapısı nedeniyle anti siyasal bir karaktere sahiptir. Scheuermann'a göre, Schmitt'in siyasala ilişkin temel varsayımlarını reddetmemiz durumunda onun parlamentarizme ve parlamenter demokrasiye dair düşüncelerinin temeli daha derinlikli bir biçimde sorgulanma imkânı bulabilir.⁶⁰

Bununla birlikte Scheuermann, Schmitt'in parlamentarizm eleştirisini faşist bir ideoloğun hezeyanları şeklinde görülmemesi gerektiğini savunur. Sadece Schmitt değil, James Bryce, Charles Maier gibi yazarlar da parlamentarizmin eleştirisi bağlamında yazılar kaleme almıştır. Burada Schmitt'in düşüncelerinin eleştiriye açık yönü, XIX. yüzyıl parlamentarizmi ile XX. yüzyıl parlamentarizmi arasında oluşturduğu karşıtlığın parlamentarizminin tarihsel ve sosyolojik gerçekliğini açıklamaktan uzak olmasıdır. Scheuermann'a göre Schmitt, öne sürdüğü temel çelişkiyi ispat edememiş, parlamentonun zaman içinde yetersizliğe düştüğü şeklindeki tezini tarihsel açıdan açıklamakta zorlanmıştır.⁶¹ John Keane de Schmitt'in parlamentoya dair özsel ilkelerini parlamentonun işleyişi olarak ortaya koyduğunu, böylece parlamentoya dair müzakere ve aleniyet ilkelerini yanlış yorumladığını savunmuştur.⁶²

59 Bayramoğlu, a.g.e., ss. 87-88.

60 Bill Scheuermann, "Is Parliamentarism in Crisis? A Responseto Carl Schmitt", *Theory and Society*, 1995, Vol. 24, No:1, p. 135-158.

61 Bayramoğlu, a.g.e., 93-94.

62 Keane, a.g.e., 224.

Chantal Mouffe ise Schmitt'in parlamento tasavvurunu farklı bir açıdan eleştiriye tabi tutar. Schmitt'e göre parlamento, karar alma değil, fakat sonsuz sohbetlerin edildiği göstermelik bir siyasî kurum iken Mouffe, parlamentoyu Elias Canetti'nin tasviri üzerinden gerekli bir kurum olarak değerlendirir. Mouffe'a göre toplum içinde farklı seslerin kendilerini siyasal anlamda temsil etmesinin demokratik bir formülü olarak parlamento, siyasal mücadelenin antagonizma boyutundan agonistik bir çerçeveye evrilmesinin çarpıcı bir örneğidir.⁶³

Mouffe'a göre parlamento, bir müzakere ve nihai mutabakat alanı değil, fakat bitmeyen ve önceden belirlenemeyen bir mücadele alanıdır. Bu anlamda parlamentolar hakikatlerin ortaya çıkarıldığı kurumsal yapılar değil, fakat mücadelelerin demokratik bir tarzda verildiği ve 'çatışmalı mutabakatlar'ın sürdürüldüğü yerlerdir. Bu mücadelelerin moment noktaları şüphesiz parlamentodaki oylama anıdır. Agonistik mücadelelerin sonucunda yapılan demokratik oylamalar doğrultusunda alınan kararlar barışçıl bir mücadelenin imkânlarını oluşturur. Ancak herhangi bir mücadele sonucunda yapılan demokratik oylama, hiçbir şekilde nihai bir noktaya geldiği anlamını vermez. Çatışmalı mutabakat modeli böylesi bir anlayışa karşıdır. Herhangi bir mücadelenin sonu, öteki bir mücadelenin başlangıç noktası olabilmektedir.⁶⁴

"Gerçekten de Elias Canetti'nin *Kitle ve İktidar*'da gösterdiği gibi mücadele eden orduların psikolojik yapısını kendi çıkarına kullanan parlamenter sistemin, birbirini öldürmekten vazgeçen ve kazanmış olan çoğunluğun kararını kabul eden yarış hâlindeki partileri içeren bir mücadele olarak algılanması gerekir. Ona göre birinin ötekine karşı gerçekten değerlendirildiği an olarak fiilî oylama belirleyicidir. Başlangıçtaki öldürücü çatışmanın tümü kalır ve bu çatışma darbelerine ya da atışlara neden olabilecek fiziksel provokasyon, tehdit, suiistimal gibi pek çok çeşitli biçimlerde sürdürülür. Ancak oyların sayımı savaşı sona erdirir."⁶⁵

Canetti'ye göre liberal demokrasi ve parlamenter sistem, klasik liberal ve müzakereci modelin savunduğunun aksine rasyonel insanların ortak aklın ilkeleri çerçevesinde bir araya gelerek en doğru kararları aldıkları düzenin adı değildir. Çünkü bir konuya ilişkin oylama yoluyla alınan çoğunluk kararı ötekine göre daha rasyonel olanın tercih edildiği anlamına gelmez. Burada tıpkı savaşlarda olduğu gibi birbirine karşıt iki güç ve irade bulunmaktadır. Karşı karşıya gelen taraflardan her biri haklı olanın ve doğrunun yanında yer alanın kendileri olduğunu iddia etse de bu bir haklılık ve doğruluk mücadelesinden çok bir irade ve güç mücadelesidir.⁶⁶

63 Mouffe, *Siyasetin Dönüşü*, s. 177.

64 Mouffe, *a.g.e.*, s. 31, 34, 40, 64.

65 Mouffe, *a.g.e.*, s. 18.

66 EliasCanetti, *Kitle ve İktidar*. Çev. G. Aygen, 5. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012, s. 191-193.

Sonuç

Schmitt'i nasıl okumalıyız? Berlin'de diktatörlüğü savunan bir Nazi baş hukukçusu, Nürnberg'de tutuklu bir suç şüphelisi ya da akademiden kovularak Plettenberg'deki baba evine sığınmış çaresiz bir ihtiyar olarak Schmitt'in bizlere söyleyebileceği pek az şey bulunmaktadır. Varsa, şahsî bir pişmanlık beyanı, o da yoksa huzursuz edici bir suskunluk... Oysa Schmitt'in çağdaş siyaset üzerine söyleyecekleri bundan çok daha fazlasını kapsamaktadır ve bizler için ufuk açıcı bir niteliğe sahiptir. Bugün çağdaş siyasete yeni açılımlar kazandırmanın yollarından biri de Schmitt'in hayaletine kulak vermekten geçmektedir. Zira Schmitt, siyasal alana ilişkin düşüncelerini ortaya koyarken yalnızca geçmişi değil bugünü ve geleceği de konu edinerek söz söylemektedir.

Evet, demokratik siyaseti Schmitt üzerinden yeniden ve dikkatle okumalıyız, ama nasıl? Bu okuma Chantal Mouffe'un ünlü ifadesiyle "*Schmitt ile birlikte ve ona karşı*"⁶⁷ olmak zorundadır. Zira Schmitt, XX. yüzyılın siyasî açıdan en güvenilir kurumlarından biri sayılan parlamentoya saldırırken, onun bu amaca matuf tespitleri demokratik sistemin birçok açığını ve kırılmasını gözler önüne sermektedir. Parlatonun yozlaşmışlığı, liberalizmin siyasalın bağrındaki çatışmayı görmezden gelmesi, liberalizmin ilkeleri ile demokrasinin ideallerinin birbiriyle çelişebileceği, demokrasinin büyük bir temsil krizi içinde bocaladığı gibi tespitler bunlardan yalnızca bir kaçıdır.

Evet, çağdaş siyasetin bugün içinde bulunduğu sorunların tespitinde Schmitt bir ölçüde haklı gibi görünmektedir. Bu durumun farkında olduğundan yüksek sesle ve tartışarak konuşmaktadır. O, bir ideal olarak parlamenter demokrasiden çok bir gerçeklik olarak parlamenter demokrasi ile ilgilenmektedir. Bu nedenle söylediklerinin çoğu duymak istediklerimiz değil, yok saydığımız şeylerdir.

Diğer taraftan Schmitt'in parlamentarizme ilişkin sorunların tespitinde elde ettiği başarı, geleceğe dair çözüm önerileri faslında adeta buharlaşır ve onun siyasî alana ilişkin gerçek vizyonu ortaya çıkar. Bu alan, çağdaş siyaseti Schmitt'e karşı okumamız gereken alandır. Zira Schmitt, siyasî açıdan homojen bir toplum tasavvur etmekte, çoğulculuğun bireylerarası ilişkilerin değil devletlerarası düzenin bir niteliği olduğunu ileri sürmekte, demokrasinin yalnızca eşitler arası bir düzeni öngördüğünü iddia etmekte ve güçler ayrılığı

67 Mouffe, *a.g.e.*, s. 14.

ilkesine aykırı bir şekilde yasama yetkisinin parlamentonun elinden alınarak parlamentonun danışma niteliği bulunan bir vitrine dönüştürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Diğer bir deyişle o, demokratik işleyişin içyapısında bulunan sorunları gerekçe göstererek dolaylı ve örtük de olsa demokratik düzenin kendisinden uzaklaşılmasını teklif etmektedir.

Tüm bu tekliflere karşı esaslı bir Schmitt eleştirisine Scheuermann'ın da ifade ettiği üzere temel varsayımların sorgulanmasıyla başlamak durumundayız: Siyasal olan, hakikatte dost-düşman ayırımı çerçevesinde uzlaşmaz ve birbiriyle çatışmak zorunda olan bir karşıtlığı mı ifade etmektedir yoksa bunlar zannettiğimiz kadar katı kategoriler değil mi? Keane'in ısrar ettiği üzere Schmitt, parlamenter işleyişe ilişkin müzakere ve aleniyet ilkelerinin anlamını ve amacını acaba yanlış mı yorumlamaktadır? Onun birlikte andığı iki kavram olan 'demokrasi' ile 'diktatörlük' birbiriyle bağdaştırılabilir mi? 'Özdeşlik' ve 'dışlama' gerçekte demokratik siyasetin ilkeleri arasında mıdır? Siyasal birlik, homojen bir toplum gerektirir mi, yoksa homojen bir toplum olmadan da siyasal bir birlik kurulabilir mi? Schmitt'in teorilerini üzerine bina ettiği temel varsayımlara yönelik bu gibi sorular ve onların muhtemel yanıtları üzerinden onun parlamenterizme ve parlamenter demokrasiye dair düşünceleri daha derinlikli bir biçimde sorgulanma imkânı bulabilir.

Schmitt'in parlamenter demokrasinin kırılabilirliği ve içinde bulunduğu siyasal krizin 'diktatoryal bir demokrasi' ile son bulacağına ilişkin öngörüsü, bir başka açıdan Weimar parlamenter demokrasisinin Nazi diktatörlüğüne evrileceğinin kehaneti olarak okunabilir. Oysa Schmitt için bu kehanetten öte, siyasal krizden çıkış için zorunlu bir adımdır. Ne gariptir ki, Schmitt daha hayattayken ortaya attığı örtük kehanet gerçekleşecek, içi boş, melez ve zayıf bir sistem olarak nitelediği Alman parlamenter demokrasisi tarihin tanıklık ettiği en büyük yıkım ve trajedilerden birine yol açan bir diktatörlüğe evrilecektir. Schmitt'in 'diktatörlük' derken kastettiği şeyin Nazi savaş makinası olup olmadığı ancak spekülasyon bir tartışmanın konusu olabilir. Burada Schmitt'in bizler için gerçek önemi, parlamenter demokrasiyi eleştirirken farkında olarak veya olmayarak bu sistemin barındırdığı risklere dair güçlü bir erken uyarı geliştirmiş olmasındadır. Evet, Schmitt'in hayaleti demokratik siyasetin bu günü ve geleceği konusunda bizleri uyarmaktadır. Schmitt'i anlama çabası, bizlere bu dünyanın insanlık adına oluşturduğu tehditler ve sunduğu fırsatlar açısından önemli bir imkân kapısını aralamaktadır.

Kaynakça

- BAYRAMOĞLU, Sonay, *Parlamentonun Krizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.
- BERİŞ, Hamit Emrah, *Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme*, Ankara Üniversitesi SBF, Ankara 2008, 63/1, ss. 55-80.
- BEZCİ, Bünyamin, *Carl Schmitt'in Politik Felsefesi-Modern Devletin Müdafası*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006.
- BEZCİ, Bünyamin, "Schmitt ve Siyasal Kavramı", *Siyasal Üzerine Konuşmalar*. Ed. A. Okumuş & M. Demir, Küre Yayınları, İstanbul 2016, ss. 95-143.
- CANETTI, Elias, *Kitle ve İktidar*, Çev. G. Aygen, 5. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2012.
- ÇELEBİ, Aykut, "Sunuş: Siyaset Kaderimizdir: Carl Schmitt ve Siyasal Kavramı", *Siyasal Kavramı*. C. Schmitt, Çev. E. Göztepe, 2. Baskı, Metis Yayınevi, İstanbul 2012.
- DEMİR, Hasan, *Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi Bağlamında Demokrasi ve Demokrasi Karşıtı Görüşler: Giovanni Sartori ve Carl Schmitt*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi S.B.E., Ankara 2013.
- ESGÜN, Toros Güneş, *Carl Schmitt'in İnsan Anlayışı Çerçevesinde Siyasal Kuramların Antropolojik Temelleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi S.B.E., Ankara 2010.
- GÖZTEPE, Ece, "Bir Klasik Eser Olarak Carl Schmitt'in 'Anayasa Öğretisi'", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul 2015, Cilt: 73, Sayı: 1, ss. 129-180.
- KARAASLAN, Ebuzer, *Chantal Mouffe ve Liberal Siyaset Teorisinin Demokratik Eleştirisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi; S.B.E., Bursa 2015.
- KARAHANOĞULLARI, Duygu Türk, *Çağdaş Siyasal Teoride Etik ve Siyaset İlişkisi: Levinas, Schmitt, Badiou*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi S.B.E., Ankara 2012.
- KARDEŞ, M. Ertan, *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı: Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- KARGIOĞLU, Fırat, *Carl Schmitt'in Devlet Felsefesinde Totaliter Unsurlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi S.B.E., Malatya 2013.
- KAYA, Funda Günsoy, *Carl Schmitt ve Leo Strauss'ta 'Politik Olan' Kavramı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi S.B.E., İzmir 2009.
- KEANE, John, *Demokrasi ve Sivil Toplum*, Çev. N. Erdoğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994.
- MARDİN, Şerif, *İdeoloji*, 17. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- MOUFFE, Chantal, *Demokratik Paradoks*, Çev. A. C. Aşkın, 2. Baskı, Epos Yayınları, Ankara 2009.
- MOUFFE, Chantal, *Siyasal Üzerine*, Çev. M. Ratip, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- MOUFFE, Chantal, *Siyasetin Dönüşü*, Çev. F. Bakırcı-A. Çolak, Epos Yayınları, Ankara 2010.
- SCHEUERMANN, Bill, "Is Parliamentarism in Crisis? A Response to Carl Schmitt", *Theory and Society*, 1995, Vol. 24, No:1, pp. 135-158.
- SCHMITT, Carl, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, Çev. A. E. Zeybekoğlu, 2. Baskı, Dost Yayınevi, Ankara 2010.
- SCHMITT, Carl, *Siyasal Kavramı*, Çev. E. Göztepe, 2. Baskı, Metis Yayınevi, İstanbul 2012.

- SCHMITT, Carl, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, Çev. A. E. Zeybekoğlu, 4. Baskı, Dost Yayınevi, Ankara 2014.
- SCHMITT, Carl, *Kanunilik ve Meşruiyet*, Çev. M. C. Ozansü, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- VERGİN, Nur, *Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, 6. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 2008.
- ZEYBEKOĞLU, Ali Emre, *Carl Schmitt'in 20. Yüzyıl Devlet ve Siyaset Kuramına Katkısı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi S.B.E., İstanbul 2009.